

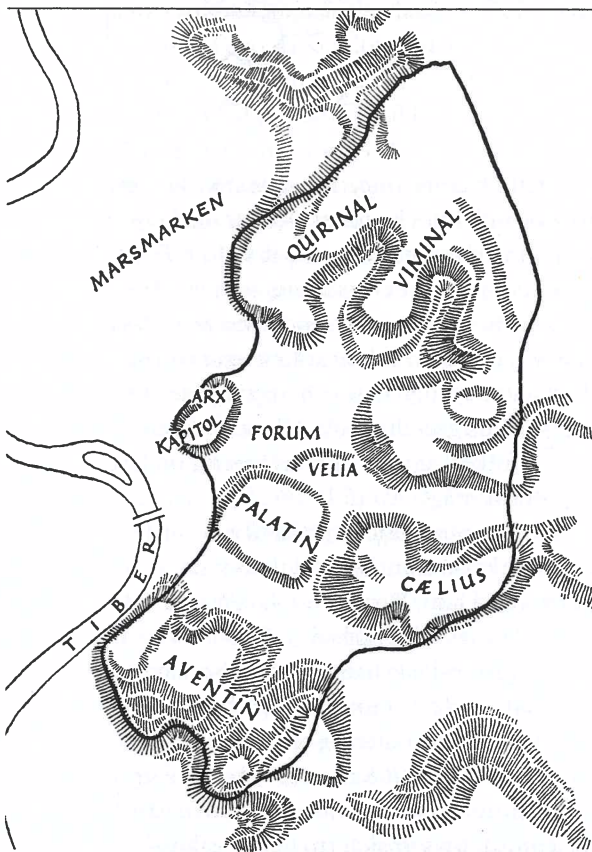
Indledning

Man arver fra de døde, og Romerriget døde i år 476. Det år afsatte germanerhøvdingen Odoaker den sidste romerske kejser, Romulus Augustus. Næsten 1000 år tidligere, den 21. april år 753 f.Kr., havde en anden Romulus stået på Palatinerhøjen og kigget op mod himlen. Han havde valgt netop dette sted som udsigtspost, fordi det lå tæt ved Tiberen og ikke så langt fra havet. Højen gav ham ikke kun udsigt over det flade Latium ud mod Sabinerbjergene. Den var også et sundt sted at opholde sig på. Hævet, som den var,

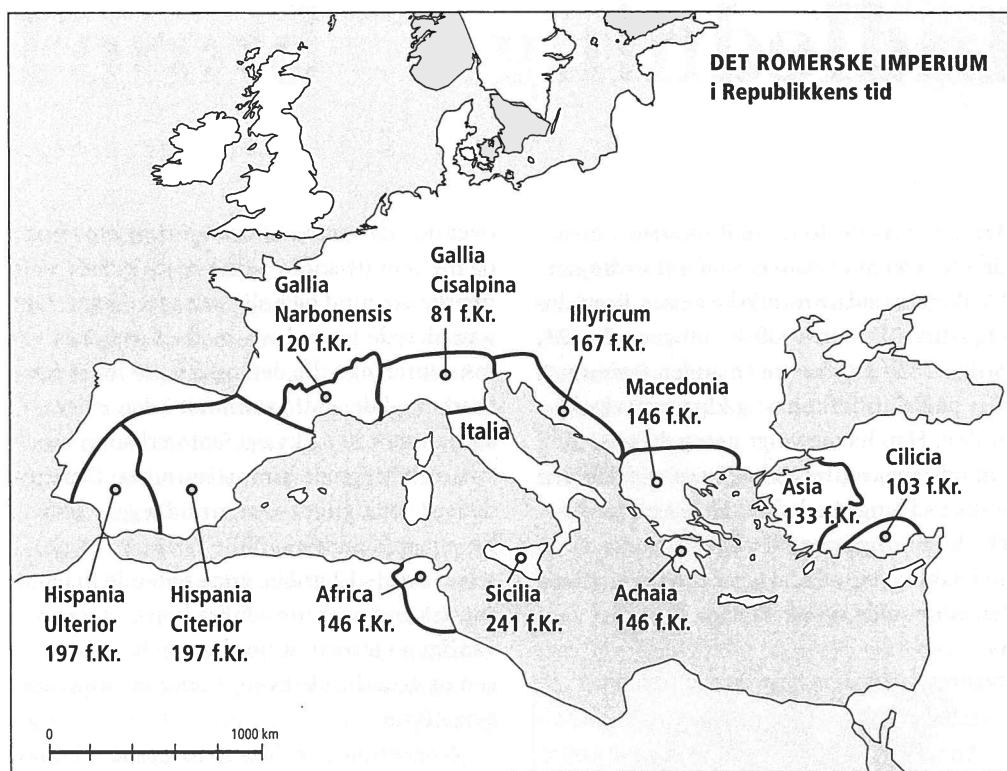
over de lidt sumpede strækninger omkring og mellem de andre 6 små høje, kunne man mærke en sund og kølig brise fra havet. Og – vurderede Romulus – med en passende mur omkring ville den også være let at forsvare mod de andre stammer i den evige kamp om jord og kvæg. Opmærksomt stod han og betragtede himmelrummet. Om stedet var det rigtige for at grundlægge en ny by, afgjorde guderne. Ville de sende et gunstigt varsel? 12 gribbe kom sejlene majestætisk ind over himlen fra højre: et usædvanligt godt tegn. Romulus tog beslutningen og grundlagde byen, *Roma aeterna*, det evige Rom.

Nogenlunde således så romerne selv på deres oprindelse.

Denne bog handler om arven fra denne by, som de næste århundreder langsomt voksede sig stærk. I midten af 3. årh. f. Kr. havde romerne erobret hele den italienske halvø. I en kamp på liv og død lykkedes det dem i det følgende hundrede år at fravriste det nordafrikanske Karthago magten over Middelhavet.

1 Det ældste Roms topografi. Man ser de syv høje, som på dette tidspunkt er omgivet af en mur. På kapitol ligger arx, borgen. Romulus havde taget sit varsel fra Palatinerhøjen, hans tvillingbroder Remus fra Aventinerhøjen. Men Remus' varsel havde kun talt seks gribbe, og hvis varsel var så det vigtigste? Skulle byen grundlægges på Palatinen eller på Aventinen. Denne strid førte til et blodigt opgør mellem de to tvillingbrødre, som resulterede i, at Romulus dræbte sin broder. Romerne glemte aldrig senere, at deres imperium var blevet født i blod.

2 Da kampen om Middelhavet var afsluttet, så det romerske imperium cirka sådan ud. Det næste store ryk i den romerske ekspansion skete omkring 100 år senere, hvor først kejser Augustus, senere de julisk-claudiske kejsere, førte imperiets nordgrænse frem til Rhinen og Donau. Også Britannien blev erobret. Se også kortet s. 26. Romerne rykkede fra den subtropiske zone med dens sol og varme og med dens hovedafgrøder som vin og oliven ind i den tempererede zone, domineret af korn og kvæg, regn og slud. Hvorfor mon?

Langsomt men sikkert blev den ene provins lagt til den anden i en ring omkring dette hav, som romerne stolt kunne kalde for *mare nostrum*, „vort hav“. I slutningen af 1. årh.f.Kr. var Rom fra at være en lille by ved Tiberen blevet hovedstad i et verdensrige. På kejser Traians tid (98- 117 e.Kr.) strakte det sig fra Sahara i syd til Skotland i nord og fra Eufrat i øst til Atlanterhavet i vest.

Dette kæmpe imperium har ikke blot en lang og indviklet historie. Det var også rammen om en meget sammensat kultur. Først blev det præget af etruskerne, som boede nord for Rom i det nuværende Toscana. Også af grækerne, som havde koloniseret store dele af det sydlige Italien netop i årene omkring Roms grundlæggelse. Senere af de mange folkeslag, som blev erobret og underlagt Roms magt.

I følge sagnet jagede guden Zeus i en tyrs skikkelse en meget smuk kvinde. Europa hed hun. Hendes far var Agenor fra Tyros. Da det ikke lykkedes Zeus at få fat i hende, forvandlede han sig til en fnysende tyr, stjal hende da hun gik og plukkede blomster ved stranden og bragte hende på sin ryg fra Asien til Kreta og dermed til et nyt kontinent. Efter hende kaldte man det for Europa, hvis vi skal tro historieskriv-

ningens fader, grækeren Herodot (ca. 480-420 f.kr.):

■ *Med hensyn til Europa så ved altså ingen mennesker, om det er omflydt af hav, eller hvorfra det har fået sit navn, eller hvem der har givet det det – hvis vi da ikke vil sige, at landet har sit navn efter den tyriske kongedatter Europa og før hendes tid var navnløst ligesom de andre verdensdele. Men hun stammede efter alt at dømme fra Asien og kom ikke til det land som nu af hellenerne kaldes Europa, men fra Fønikien kom hun til Kreta og fra Kreta til Lykien.*

Den frodige græske sagnverden skabte Europa som idé, men det blev romerne, som gennem deres imperium lagde de praktiske, økonomiske, politiske og mentale rammer, som langsomt omdannede den fagre og forførende Europa til den da kendte verdens herre.

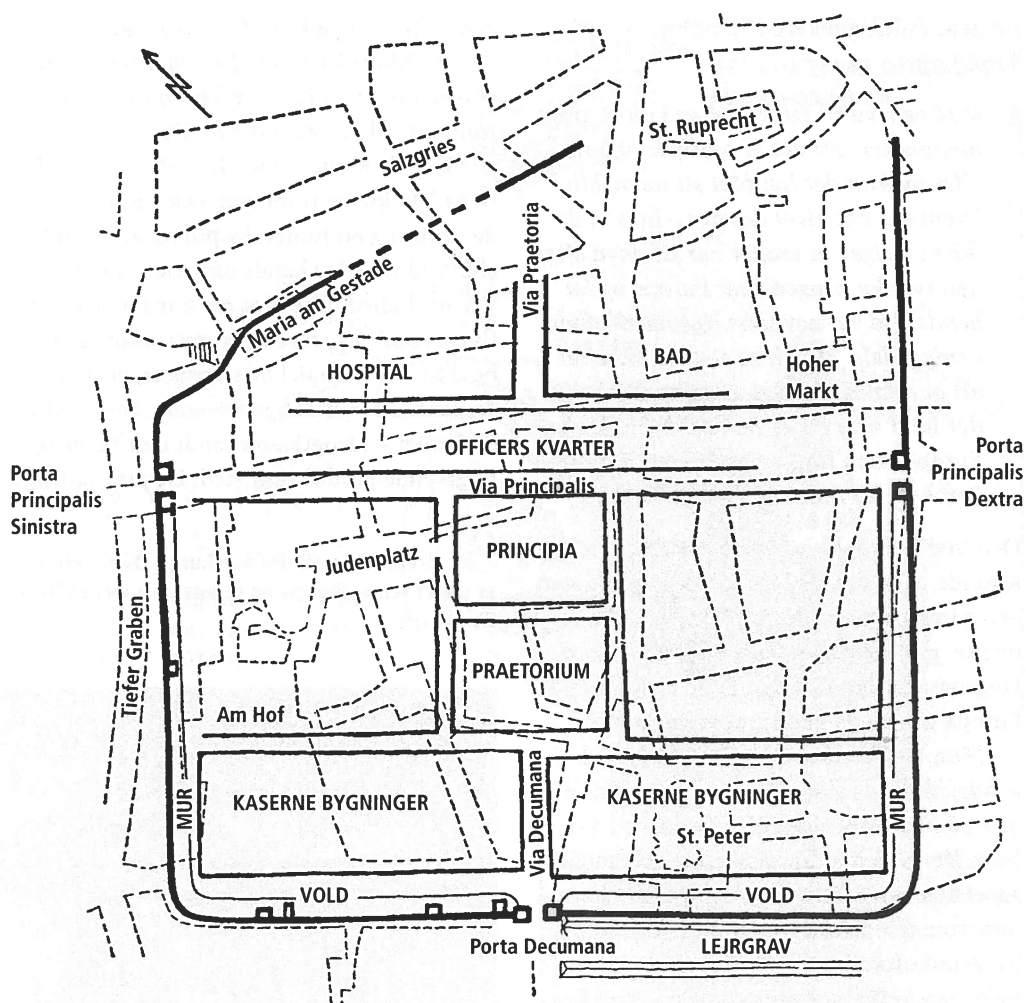
Men for overhovedet at forstå det følgende, så lad os starte med kort at kaste et blik på romernes rige. Vi befinder os i 1-3 årh.e.Kr. Man kan bruge en stor, fuldmoden appelsin som billede. Som en appelsin bestod imperiet af 3 dele: en beskyttende skal, et livgivende frugtkød og – som det helt centrale – en kerne, som sikrer, at ny appelsiner kan vokse frem. Fastholder vi dette billede, bliver skallen til de tusindvis af romerske legionærer, som beskyttede det romerske imperium mod angreb udefra. Med mure og lejre lagt ned langs Rhinen og Donau varedede de om imperiets bløde dele, det livgivende frugtkød. Især var man fra omkring slutningen af det 2. årh. e.Kr. bange for barbarerne – først og fremmest for germanerne, som søgte mod det romerske slaraffenland for at plyndre de rige byer. Det var disse lejre, som senere udviklede sig til vigtige europæiske storbyer som Köln, Wien, Budapest, Beograd og i øvrigt mange andre. Kejseren og hans embedsmænd organiserede betalin-

gen til hæren, opkrævningen af skatter og en fast administration. De garanterede simpelthen ro og orden: den berømmede *pax romana*, „den romerske fred“.

Som de hvide tråde, der deler frugtkødet i „både“, løb de romerske veje op igennem de omkring 50 romerske provinser, som lå side ved side. De bandt imperiet sammen og gav mulighed ikke blot for hurtigt at kunne flytte rundt på store militærstyrker, men også for civil handel og transport, postvæsen og ganske almindelige rejsende. Her – ude på landet – i frugtkødet fandt den egentlige livgivende produktion sted. De ofte snorlige

3 Denne mosaik fra Salzburg i Østrig viser et yndet tema: Europa på tyrens (den forvandlede Zeus') ryg.

4 Under det moderne Wien (antikkens Vindobona) ligger stadig betydelige rester af en romersk legionslejr, som kan ses den dag i dag (f. eks. fra Am Hof 9). Man kan tydeligt se, hvorledes denne lejr med sit kvadratiske udlæg har formet det nu eksisterende gadenet. En ganske håndfast arv fra antikken. Her lå i slutningen af 1. årh. den 13. legion med sine ca. 5000 mand og beskyttede den vigtige Ravvej (se s. 92). Lejren bestod primært af mandskabsbarakker og centrale

administrationsbygninger, som prætorium (kommandocentral), hvor den øverstbefalende holdt til og principia, hvor administrationen normalt var placeret. Derudover finder vi normalt i disse større lejre et lazaret, bad og latrin. Fire porte (portae) førte over en grav gennem volden og ind i lejren. De fik deres navn efter den vej, de førte ind i, som igen var navngivet efter, hvor den førte hen. Den fjerde port, som vi ikke kan se her, fordi den ikke er udgravet, ville hedde porta prætoriana.

veje skar sig igennem olivenlunde, vinmarker og kornområder. De passerede også guld-, sølv- og jernminer og forbandt imperiets centrum, byen Rom, med dets periferi og de hundredvis af bystater, som lå spredt

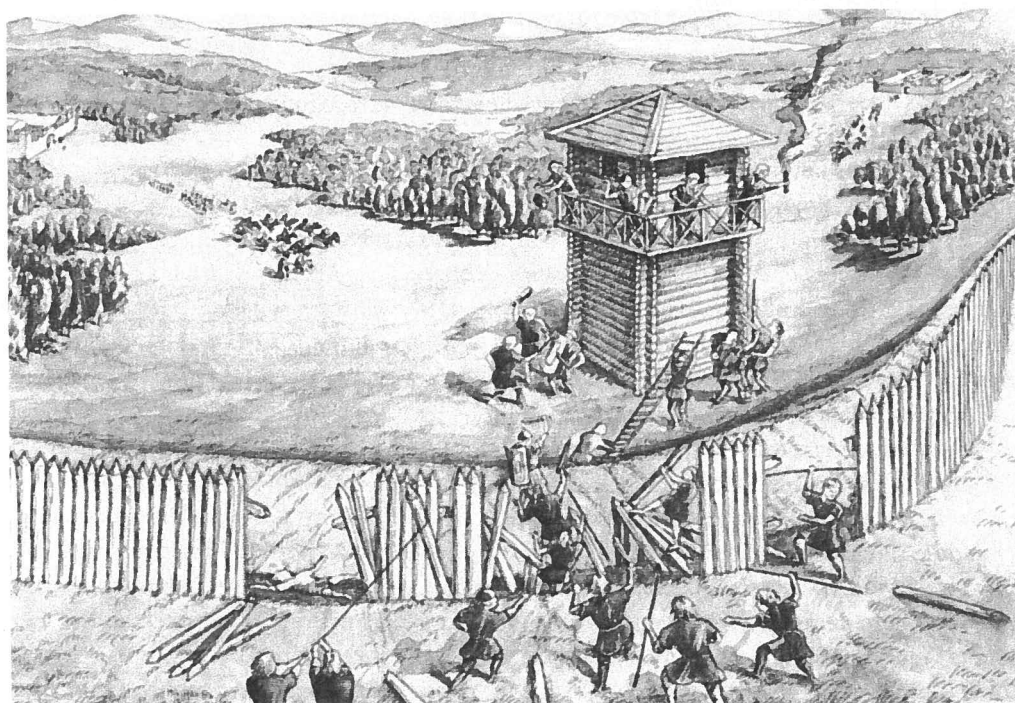
ud over det åbne frugtbare land. Herfra kom den egentlige rigdom i form af afgrøder og metaller. Herfra finansieredes skatten, og herfra kom pengene til kejserens og en lille stenrig overklassens luksusliv.

Det er vigtigt at understrege, at Romerriget var et landbrugssamfund. Derfor var ejendomsret til jord og organiseringen af landbruget noget fundamentalt. Men hvad med kernen i denne appelsin? Hvor er den? Ja, fastholdes billedet, så er det det, som historie i al sin enkelthed handler om: det enkelte menneske, dets arbejdsverden og dets tanke-

verden. 60 millioner mennesker levede i imperiet, regner man med, hvoraf helt op mod 90% har levet af og på jorden – som bønder. Resten boede i de hundreder af små bystater og i de få store byer som Rom, Alexandria og Antiochia: Kæmpebyer, uoverskuelige og voldsfyldte, med op til en million indbyggere.

5 Limes under pres. Germanerne er gået til angreb og har haft succes med at bryde igennem palisaderækken. Enkelte har forceret graven – ikke uden tab – og forsøger at rejse en stormstige op mod et af de mange signaltårne. Disse var anbragt så tæt, at der var øjenkontakt fra det ene tårn til det andet og til sidst til det nærmeste kastel, hvorfra romerne kunne hentes forstærkning. Her har tegneren anbragt et kastel både til højre og venstre. Signaler (med røg) sendes og kærkommen forstærkning er på vej. Normalt lå kastellerne ikke så tæt, som vi ser her, og de var som regel også trukket noget længere tilbage fra selve limes for at kunne dække en større strækning.

Hvis vi bruger endnu et billede, og sammenligner imperiet med et hus, så kan man sige, at det var her ude på landet, at selve fundamentet til det romerske hus lå. Af de fire søjler, som bar det smukke tag, var den ene et *forbavsende stabilt politisk system*. Fra år 509 f.Kr. frem til år 27 f.Kr. var det en relativt demokratisk republikansk styreform, derefter et kejserdømme. Den anden søjle var et *velorganiseret landbrug*, som sikrede både de store jordejere og deres bønder mad i munden og et materielt grundlag, som hævdede dem over dagen og vejen. Sammenkædning af disse to forudsætninger var en økonomi – den tredje søjle – som var ba-

seret på *vareudveksling eller handel*, der som den fjerde søjle sluttelig var sikret af et retssystem: *romerretten*, en serie af retsregler, som beskyttede den enkelte mod overgreb, ikke kun i dagligdagens transaktioner som køb og salg, men også den enkeltes politiske rettigheder.

Disse fire søjler bar loft og tag, dér, hvor den rige romerske overklasse – i overført betydning – sad og tænkte deres tanker om døden og livet, om statens styrelse og om gudernes verden. Det var denne overklasse, som havde råd og uddannelse til at styre og danne samfundet. Det var næsten udeluk-

kende her, den antikke litteratur blev til, som er vores kilde til romernes mentale verden. Man må derfor også gøre sig klart, at når vi taler om den romerske verden, er det derfor også ofte denne samme overklasses verden, vi taler om. De fattige, kvinder og slaver ved vi mindre om.

Disse søjler, som stod stærke og faste helt op til begyndelsen af det 3. årh.e.Kr., begyndte pludselig at slå revner og langsomt at forskubbe sig. Imperiet var i dyb krise omkring 250 e.Kr.. En enkelt søjle knækkede midt over, og taget begyndte at hælde faretruende.

6 Mærkeår i Romerrigets historie.

- 753 f.Kr. Roms grundlæggelse.
- 509 Tarquinius Superbus fordrives fra Rom og den romerske republik oprettes.
- 387 Gallerne erobrer Rom på nær Capitolium.
- 265 Hele Italien er erobret af romerne.
- 264-241 Første puniske Krig.
- 218-201 Anden puniske Krig.
- 149 Tredje puniske Krig bryder ud.
- 146 Korinth og Karthago ødelægges af romerne.
- 123-22 Gajus Gracchus gennemfører ny jordlov. Gajus Gracchus dræbes.
- 104-101 Sicilien hærages af slaveoprør.
- 104-100 Marius besejrer kimbrerne som teutonerne.
- 90 De ikke-oprørske forbundsfæller i Italien får romersk borgerret.
- 82 Sulla vælges til diktator.
- 73 Spartacus-opstanden.
- 60 Første triumvirat.
- 45-44 Cæsar vælges til diktator for livstid, men myrdes umiddelbart efter den 15. marts.
- 28-27 Octavian nedlægger sine ekstraordinære beføjelser og får navnet Augustus og imperium over de vigtigste provinser.
- 9 e.Kr. Tre romerske legioner massakreres i Teutoburgerskoven, og romerne opgiver Germanien på den anden side af Rhinen.
- 14-37 Augustus dør og Tiberius bliver kejser.
- 37-41 Caligula kejser.
- 41-54 Claudius kejser.
- 54-69 Nero kejser. Rom brænder; de kristne får skylden.
- 66 Judæa i oprør.
- 69-79 Vespasian kejser.

- 71   Vespasian og Titus fejrer sejren over jøderne ved stor triumf i Rom.
79   Vesuvus udbrud.
117   Trajan dør, og efterfølges af Hadrian.
180   Marcus Aurelius dør af pest, og efterfølges af Commodus, der slutter fred med germanerne.
212   Caracalla tildeler romersk borgerret til alle.
235-284 Soldaterkejserne.
250   Kejser Decius' kristenforfølgelser.
257   Kejser Valerian genoptager kristenforfølgelserne.
260   Gallienus bliver enekejser.
284   Diocletian kejser.
303-304 Diocletians edikter imod de kristne.
304   Diocletian nedlægger sin magt.
306   Hæren udråber Constantin til kejser.
311   Galerius ophæver edikterne imod de kristne og dør.
312   Constantin besejrer Maxentius ved den Milviske bro.
313   Constantin og Licinius mødes i Milano. De deler riget og tillader kristendommen.
325   Constantin kalder kirkens biskopper til møde i Nikaia.
          Konstantinopel indvies som Romerrigets nye hovedstad.
337   Constantin (den Store) dør.
391   Kejser Theodosius beordrer templerne lukket, og forbyder hedenske kulter.
438   Codex Theodosianus udstedes.
476   Germanerhøvdingen Odoaker afsætter Romulus Augustus.

Andre begynder at slå revn. Finanserne er elendige, hæren tager i perioder ganske magten, barbarerne pres mod grænserne er voldsomt, og borgerkrigs-lignende tilstande med forfølgelser af de kristne er dagligdag.

I år 476 gik det helt galt. Taget styrtede ned midt i huset, imperiet gik under. Men fundamentet lå der stadig med sine søjlestumper stikkende op. Kunne huset bygges op igen på det gamle fundament? Kunne søjlerne repareres og et nyt tag lægges på? Blev det ny hus, det europæiske hus, som det er blevet kaldt, en helt ny bygning, eller kom det til at ligne det gamle? Blev overgangen til den ny tid, som vi normalt kalder Middelalderen, et brud med den romerske fortid og tankeverden, eller blev kontinuitet og forsøg på genfødsel et domi-

nerende træk? Kan vi i dag vedgå både arv og gæld?

Det er min hensigt gennem et udvalg af forskellige kilder, at give elever primært i gymnasiet og i øvrigt andre interesserede mulighed for at tage stilling til disse spørgsmål. Jeg kan ikke gøre det på alle områder. Jeg har valgt at dele bogen og diskussionen op efter de fire søjler, som jeg har ladet bære det romerske tag. I praksis vil det sige, at det efterfølgende er struktureret i 4 hovedkapitler, som jeg mener nok kan læses og diskuteres adskilt, men som samlet giver mulighed for at tage stilling til de samfund, som voksede ud af Antikkens opløsning. Jeg har valgt følgende overskrifter for de følgende afsnit:

Kapitel 1: *Hvem bestemmer og hvorfor?*

De politiske systemer og ideen bag dem.

Kapitel 2: *Hvem lever af hvem og hvor godt?*

Ejendomsret, jord, driftsformer, retsforhold og sociale konsekvenser.

Kapitel 3: *Hvad tænker du, og må du det?*

Den romerske tankeverden, specielt med henblik på Kristendommen.

Kapitel 4: *Hvor kommer pengene fra?*

Handel og økonomi.